

A HÁROM HIBALKAY.

A három Hibalkay ott lakott a hegyek közötti öreg városban, amely még mindig a szivemig ér láthatatlan kezeivel, mint ahogyan éjszaka az aggodalmaskodó anya nyújtja ki kezét a gyermekéhez. A gyermeknek jó. Megfordul és odabújik az anyjához. Nekem csak álmodnom lehet róla.

A kertjük és házuk a temető közelében volt, a szomszédos hegyoldalon. Ott álmodoztak és emlékeztek a halottak a bozótban, a kettőskalapáccsal vagy tölgylevéllel díszített sírkövek alatt, míg a tuja, az örökzöld és az orgona benőtte lassan az egész temetőt és az elvadult virágok kékje, sárgája, halvány rózsaszínje leömlött a sírdombokról, átfolyt a roskadozó kerítés alatt egészen a kerti útig, amin túl vén fenyők és félnék nyírek között pirosra festett kertipadok álltak a teniszpálya magas hálója mentén. Feljebb a ház sárga fala és csúcsos teteje látszott régi szélkakasaival. Ezt a szélkakást egyszer a legöregebb Hibalkay úgy igazította meg, hogy csak egy irányban foroghatott. Visszafelé nem. Bántotta őt, hogy a szélkakasa visszafelé is forog, mikor ő mindig csak előre igyekezett egész életében.

Kissé fellengzős, kissé tudákos emberek voltak a Hibalkayak, mint sokan azon a tájon, akik a saját rajongásukkal és saját tudományukkal élnek egyedül s nincs alkalmuk hozzá, hogy összemérjék mások rajongásával és mások tudományával. De amit gondoltak és éreztek, őszintén gondolták és érezték, s aszerint éltek.

A legfiatalabb Hibalkay jött ki először a házból. A teniszpályáról most húzódott el lassan a nap. Leült a leánnyal együtt a nyírfa alá, a padra, hogy megvárja az árnyékot. A városból jött a leány a rakettjével. fehér csipkekalapja volt és könnyű kék ruhája. A Hibalkay-fiú nem törődött az öltözetével, kinőtt kabátokat hordott, éppen csak hogy a nyakendője ne legyen úgy megkötve, mint más közönséges emberfiának. Ott ültek ketten és azt hitték, hogy övük az egész világ. Beszéltek Maeterlinckről és Arany Jánosról, Bergsonról, Adyról, Ribot-ról, Dickensről, mindenkiről és mindenről, csodálatos ellenmondásokba keveredve, de ez egy csöppet sem nyugtalanította őket. Sóhajtottak és töprengtek, ám természetesnek találták. Hiszen nyilvánvaló, hogy sok ellenmondás van a világon.

— Igyekeznünk kell, — beszélt a fiú, — olyan magasra szállni, ahonnan a hegy minden lejtőjét látjuk és ahonnan észre tudjuk venni az egymástól távol futó folyók egy tengerben való egyesülését. Oh, az emberek, Évi, olyan keveset látnak általában...

Az emberek! Magukat, persze, odafenn érezték a csúcson. Gyerekes nagyképűsködéssel és tudákoskodással kategóriákra osztották az embereket. Megvetették azokat, akik tétlenül hevernek az álmok lágy felhő-

rétjein s a terveiket így élik ki, ahelyett hogy valóra váltanák, vagy legalább megpróbálnák valóra váltani. Sajnálták azokat, akiknek lehetetlenség az álmuk és nem gondoltak arra, hogy hátha az övék is lehetetlen. Sajnálták azokat a szegényeket, akiket annyira lever az élet, hogy nem érzik a küzdelem gyönyörűségét, mert a diadal gyönyörűségét nem érezhetik és azokat a szegényeket, akik annyira el vannak telve mindennel, hogy nem tudják, mire vágyjanak és nem érzik a diadal gyönyörűségét, mert a küzdelem gyönyörűségét nem érezhetik. Sajnálták továbbá azokat, akiknek minden álmuk egy asszony vagy egy férfi szerelme, — bár ezzel titkon a saját szívéket is megtagadták, — de különösképen lenézték azokat, akik olyasmire tudnak vágyakozni, aminek csak reális értéke van.

És nagyon meg voltak magukkal elégedve. Most már az ő álmaikról kezdtek beszélgetni.

— Hogy küzdeni akarjunk az álmainkért, — folytatta a fiú, — csak az kell, hogy valamilyen egységes alakban jelenjenek meg előttünk és lássuk a képzelt utat, ami a cél felé vezet. Ez az út, ez a cél néha homályosabb, néha tisztább, néha egészen elmosódott. Általánosító, szétfolyó fogalmaknak látszik csak messzefénylő fehér szobra a ködben. De félig tudattalan vágyai és erői viszik feléje a vezetőt s utána a tömeget ellenállhatatlanul... Látja-e, Évi, Pascal halhatatlan emberét, a kultúra küzdelmének megszemélyesítőjét, aki lámpással a kezében tör előre a ködön át, örökké tanul és örökké ifjú és erős...

Évi megértő és álmodozó mosollyal azt felelte, hogy látja. Ettől aztán az ifjú Hibalkay méginkább tűzbe jött.

— Nekem a csillagok az álmaim. Fel akarok jutni hozzájuk, legalább a lelkemmel. Látni akarom őket úgy, mint ahogy nem látta még soha senki. Pedig sokan akarták megismerni őket... Hallott már valaha Csen-Kongról, a tudós kínai császárról, aki a Tien-cson-sani magaslatról figyelte minden éjszaka a szent csillagokat? Hát a Szupta-Szindhu kóbor pásztorairól? Akik a csillagokat sokáig Agni vagy Varuna örömtüzeinek vélték, míg végre egyikük észrevette, hogy a tüzek szabályos időközökben gyúlnak fel egy-egy helyen és lelkében feltámadt a kérdés és feltámadt a feleletért való küzdelem. Nem szédítette-e el még magát, Évi, a szegény, sötétben tapogatózó álmodozók sok bűbajos meséje? A skandinávok éjszakájáról, aki elől lovagol jégsörényű Rinfax lován, hideget és sötétséget árasztva s útja végén verejtékcseppeket hullajtva a földre sebes rohanásában, hogy utól ne érhesse saját fia, a nap, aki lángsörényű Sinfax lován jön, fényt és meleget hintve szertesét...

Igen. Évi azt felelte, hogy elszédítette. Zavarodottan mosolygott és meghatottságában, lelkesedésében szoroshúrú rakettjét ütögette kis, vékony ujjával. A fiú pedig boldog volt, hogy őt megértik.

— Tudja, — folytatta, — én rajongok Anaximenesért, aki azt hitte, hogy a csillagok szögek módjára vannak beverve az égkupolába és Empedoklesért is, aki fejcsóválva helyreigazította őt: nem szögek, de odaforasztott kristályok a csillagok. És az ióni bölesek principiumai, Pythagoras zenélő számjai, Demokritos és Plátó akusztika-elmélete és minden egyéb ilyen dolog úgy fellelkesítenek és elragadnak, hogy néha azt hiszem, szétfeszül a szívem. Meglátja, Évi, hogy csinálnom kell valamit... elérék egyszer valahová... előbbre viszem az emberiséget... De mikor? Mikor kerül már reám a sor, hogy felhasználhassam azt az erőt, ami...

— Már árnyékos a pálya, — mondta halkan a leány.

A fiú elhallgatott, leeresztette a két karját és odanézett. Az arc felragyogott.

— Csakugyan. Gyerünk játszani.

Mentek.

*

Mikor már javában ütötték a labdát, akkor jött arrafelé a középső Hibalkay barátjával, a bencésigazgatóval. Leültek ők is ugyanarra a piros padra, a nyírfa alá. A középső Hibalkay jótékonyági egyleteket alapított a városban és egy darabig képviselő is volt, de lemondott erről a dicsőségről. Rosszkedvűen jött haza és még most is rosszkedvű volt.

— Mindig fáradtnak érzem magam, — mondta a barátjának s térdére könyökölve, tenyerébe hajtotta a fejét.

— Pihenj, — mondta az igazgató. — Rászolgáltál bőven. Az ilyen kiváló szervező erő, kérlek, mint amilyen...

Ám az öregebbik Hibalkay csak legyintett és felvonta a két szemöldökét, éppen mint a fia az előbb, ha valami nagyon fontosat akart mondani.

— A kiválóság, barátom, nem abban áll, hogy valaki rendkívüli jogokat követeljen magának, hanem hogy rendkívüli kötelességeket tudjon elvégezni. A pihenés joga azoké, akik már nem bírják az utat tovább. Én még bírom. Nem úgy, persze, mint amikor fiatalabb voltam. Akkor azt hittem, hogy enyém a világ és hogy előbbreviszem az emberiséget. Hogy én forgathatom a földet és én állok a közepén. Micsoda boldog egy hit volt! Én nem tudom, miért nem maradhat mindig olyan ostoba az ember. Lassan megtanultam tisztábban látni. Minden szegény félvad népség önmagát képzelte a föld középpontjára, az indusok Midhyamának, a skandinávok Midheimnek, a régi germánok Mittagartnak, a hiberniai kelták Meadhonnak nevezték a hazájukat, az inkák pedig meg is tudták mutatni a föld középpontját cuzcói szentélyükben. Általános emberi gyöngeség az a hit, hogy vagyunk valakik, hogy valamiképpen fontos a létezésünk. Micsoda bohóság, barátom! Küzdeni vágytam fiatalkoromban és amit akartam, el is értem. Egy tanácsot adok neked: ne kívánd soha, hogy teljesüljenek a kívánságaid. Mert nem a kívánságaidban csaldóls, hanem magadban. Nem lehet máskép. Bennünk a hiba. Hiába emelgetjük a karjainkat szárny módjára, lent állunk csak a tömeg között.

— Testvérek között, — mondotta a pap.

— Igen, — bólintott az idősebbik Hibalkay. — Csak későbbben kezdtem észrevenni, hogy a tömegben is vannak emberek. A tudományok és harcok embereitől most ezekhez fordultam, akik minden természetes önzés ellenére megálltak az úton, hogy az eltiportakon segítsenek. Észrevettem az idealistákat, a naiv hiszékenyeket, azokat, akik nem előbbre vinni, de megváltani akarták a világot. Azokat, akik egy eszméért éltek és akik meghaltak egy eszméért. Mennyi mártír! Láttam jönni őket és beleborzadtam. És, amint láttam, hogy az embereket még a mártírok sem változtathatják meg, egyre jobban erőt vett a szívemen valami csodálatos szomorúság.

Kopaszodó fejét még mélyebbre hajtotta.

— Könnyen röpül az ember ég felé, ha épek a szárnyai. De a lankadók már nem mehetnek. Szörnyeteg, gúnyolódó és vádaskodó arcú emlékek ülnek a vállaikra s lepányvázák a fejüket, hogy nem tudnak fölfelé nézni sem többé. Különös dolog a bánat, barátom. Fájdalom és betegség, de később szédületes, bágyasztó, édes lázat hoz...

— Elmúlik, — szólt az igazgató.

Hibalkay csak legyintett. Most már benne volt a beszédben. Alig hallotta, mit felelt a barátja neki.

— Akármilyen jót akar is az ember, rossz lesz a vége. Másnak nem mondanám, de te pap vagy, meghallgathatod. Mélyebben érzem néha a szívemet a fű gyökereinél, az áskáló bogaraknál, a penészedő halottaknál. Jó neki ott. A bánat mély gödröt ás a lelkünk mélyén, betemeti minden érzésünket és nehéz kőből kriptát emel föléje. Sokan viselnek ilyen kriptát a szívükben, anélkül, hogy tudnák. Csak látom, hogy a fejük önkénytelenül előrehajlik s a lépésük nehéz. A szomorúsághoz nem kell filozófia. Mindennap egy lapát föld, mindennap egy kődarab... Csöndesen dolgozik a bánat. Néha már a gyermeknél kezdi és mire megöregszik az ember, nem marad munkája többé. Boldogok az ilyen öregek, mert szívesen hajtják meg fejüket a halál előtt. De amíg idáig jutottak, ki számolta meg a könnyeiket? Az enyéimet nem számolta senki. Ne is számolja.

Felegyenesedett és dacos lett az arca. A szája keskeny és egyenes. A szeme kemény.

— Csak ne tudnám azt legalább, hogy itt tönkre fog menni minden. Minden. Mi vár a fiamra? Nem marad itt más a szomszédjában, csak a halottak. Minek törekszik? Minek álmodozik? Minek...

Csoszogás hallatszott a hátuk mögött. Hibalkay abbahagyta hirtelen ezt a beszédet. Rátette a barátja vállára a karját és nevetve mondta:

— Nézd, hogy tenniszezik az a fiú. Mintha az élete függne tőle. Így csinál mindent. És éppen ez a baj, — tette hozzá halkán.

*

— Szépek a nyírfák, — mondta a legöregebbik Hibalkay, amint odaért hozzájuk nagy posztópapucsában, zsinóros házikabátjában, bojtos fezzel a fején. — Szépek a nyírfák, de én a fenyőket jobban szeretem. Titokzatosak és ünnepélyesek, akár havas szárnyal gubbasztanak egymás mellett, megdermedve áhitatos csöndességükben, akár pedig friss tobozaikat emelgetik lassú mozdulataikkal és átnéznek a patakon a temető felé.

Leült melljük a padra és összetöpörödött, csupasz, ráncos arcát bohókásan kedvessé tette a mosoly. Egy pillanatig hallgatott, de csak egy pillanatig. A másik kettő nem szólalt meg, ő beszélt tovább.

— Amerre pedig néznek, mindenütt emlék és mindenütt álom. Bolondság azt mondani, hogy meghalt a mult. A fák, házak, kövek emlékeznek a régi dolgokra és régi emberekre. Nekik, mért nem mozognak, van idejük soká élni és emlékezni. Nem emészti őket nyugtalanság, bolondos szívük sincs, ami hol nekiviszi az embert a veszedelmeknek, hol futni készíti előle. Ők állnak, tűrnek szelet, havat, tüzet, kalapácsot, figyelnek hallgaton és bölcsőbbek lesznek minden órával. Aki pedig szereti és érti őket, lassan maga is meglátja kilépni árnyékukból a régi embereknek, régi

álmodóknak, régi álmok hőseinek menetét. Azokét, akik odaát fekszenek még és azokét, akik itt feküdtek valaha. Ez a kert is temető volt régen és vajjon hol van olyan talpalatnyi folt a földön, ahol nem feküdt valaha halott? Szeretem őket. Mind szeretem. Nincs rajtuk semmi gyászos vagy szomorú.

A másik kettő még mindig nem felelt. A legöregebb Hibalkay pedig folytatta:

— A lélek, ha erős, megszabadulhat minden gyásztól. Sok minden van a világon, amit a bánatba merült ember nem vesz észre, pedig a bűvös csengő mellette várja, hogy hozzáérjen és előhívassa a jóságos és hatalmas gyógyító szellemet. De mi vakok vagyunk hosszú ideig és szomorú tévelygésünkben letaposuk a gyógyító füveket is a többi között. Csodálatos az emberek csüggettsége, amivel valami csalódásba vagy igazságtalanságba bele tudnak nyugodni. Azért, mert a mi igazságunk csak relatív, belenyugodni valami igazságtalanságba, ami szintén relatív, legalább is ostobaság. A csüggettség pedig mindig igazságtalanság. A bálványaink ledőlhetnek, de nincs olyan tiszta szívvel emelt bálvány, ami mögött ne állna maga az Isten. Te, fiam, szereted emlegetni a régi, szegény népségeket, akik mind magukat hitték a föld középpontján. Azt mondom neked: ez a város, aminek földjében nemsokára pihenni fogok, a föld középpontja nekem, olyan erős hittel, mint amilyen az inkáké volt és a régi germánoké. És ezt az egy illuziómat sohasem akarom elveszteni.

Fiatalságomban a messzi csillagok vonzottak, férfikoromban az emberek ködös problémái. Most leszálltam egészen a földre. Végigfekszem rajta és mosolygok. Valami olyanféléről hallottam beszélni tőled és régebben magam is mondtam talán magamnak, hogy megkezdődött a hanyatlása ennek a kultúrának. Gyerekes önhittség. A mi kultúránk még nem ért el oda, ahová el kell érnie. Mindenütt kiforratlanságot látok. Mit akartok hát? Előre van még utunk és én örülök neki. Jobban szeretek azok között lenni, akiknek az a hivatásuk, hogy küszködjenek és előretörjenek, — s ezt tettem én is, amennyire telt tőlem. Nem irigylem az ifjabb Pliniust gyönyörű villájában, bár aggodalmak és gondok között élünk, de van hitünk, reményünk és fiatalos erőnk ehhez a küzdelemhez!

Az öreg úr magasra emelte két kurta karját. Ráncos, gyerekesen kerek arca égett. A fenyők is megmozdultak. Ők is felemelték karjaikat a könnyű szélben.

Csönd lett. A teniszpálya másik oldalán búcsúzott egymástól a leány és a fiatalabbik Hibalkay. Az öreg urak is felálltak és elindultak a ház felé.

Lassan eltűntek mindnyájan. Eltűnt a három Hibalkay. Eltűnt a teniszpálya, eltűntek a piros padok... A temető bozótja bejött a kertbe és elfoglalta lassan az egész hegyoldalt.

De a fenyők még mindig ott állnak magasan és tartják a karjaikat örök emlékezéssel és várakozással az égnek.

Kosáryné Réz Lola.